dítási törekvései, melynek érdekében mind jobban csökkenti árait. A megengedett költséget az ár és a haszonkulcs különbségeként nyerjük, ez utóbbit úgy határozva meg, hogy nyereségre tehessünk szert. Ez az egyenlet biztosítja a túlélést, növekedést és jómódot egy kompetitív és gyorsan változó környezetben.

A target-costing versenypiaci környezetre épülő folyamat, melyben a piaci árak vezérlik a költségeket és a befektetési döntéseket. A költségtervezési és csökkentési problémák már a tervezési és fejlődési szakaszokban megjelennek és megoldásra várnak. A módszert általában új termékek esetében alkalmazzák. A legtöbb költséget már a termékek és folyamatok tervezésénél meghatározzák, mivel a gyártási folyamat megkezdése után már nagyon nehéz csökkenteni a költségeket. Azokon a piacokon, ahol az eladók korlátolt számban vannak jelen (a kereslet nagyobb, mint a kínálat), a költségeket veszik alapul az árak kiszámításánál. Így működnek a klasszikus költségszámítási módszerek. A versenypiacon az árakat a piaci erők határozzák meg. Az eladók figyelembe kell vegyék a versenytársakat és a piaci árakat, valamint a vásárlók egyre változatosabb szükségleteit. Egy ilyen környezetben, adott árak mellett, a termékek előállítási költségei kisebbek kell legyenek, mint árai, mivel csak így lehet nyereséghez jutni.

A target-costing főbb jellemzői a következők:

– a piac követelményei és megszorításai irányítják a költségtervezést;
– a költségcsökkentés alapját a termék funkcionális tervezése, újratervezése képezi;
– a piaci ár határozza meg a költséget;
– a termék vásárlóorientált, ami a minőséget, árat és az átadási időt illeti;
– a szállítót már a tervezési fázisban bevonják a folyamatba;
– több tudományág képviselőiből összeállított csapatot használ a költségek kezelésére;
– csökkenti a vásárlási, használati és karbantartási költségeket a vásárló számára;
– integrálja az érték képződésének láncát a költségtervezésbe.

A target-costing a következő lépések végrehajtását feltételezi:

– a célár meghatározása a piaci szükségletek és a verseny figyelembevételével;
– a célhaszonkulcs meghatározása;
– a célköltség kiszámítása.

A célköltség meghatározása után a vállalat a következő lépéseket kell tegye:

– egy több tudományág képviselőiből összeállított csoport (tervezés, gyártás, eladás, marketing, beszerzés, könyvelés, szolgáltatások) létrehozása, amely részt vesz az implementálási folyamatban már a tervezés korai szakaszában;
– az értéktervezés alkalmazása a tervezési folyamatban;
– a költségek csökkentése a kaizen-costing alkalmazásával a gyártási folyamatban.

Tehát a target-costing a döntéseket a könyvelő irodájából a piacra helyezi át. Itt az eladási árból indulunk ki, amelyből kivonva a kívánt nyereséget megkapjuk a célköltséget. Ha a költségek nagyobbak, mint ez a célköltség, akkor a terméket vagy újra kell tervezni, vagy le kell mondani a gyártásáról. Fel kell mérni a létező és potenciális konkurenciát, a vásárlók árérzékenységét és az általános piackondíciókat. A target-costing igazi haszna az, hogy számos döntés és változat kipróbálását teszi lehetővé, még mielőtt szembesülnénk az ellenséges piac realitásaival. A gyakorlat kimutatja, hogy majdnem lehetetlen visszamenni és újratervezni egy túlárazott terméket, ha az már kikerült a piacra.

Ahhoz, hogy fennmaradjanak, a cégek olyan termékeket kell kifejlesszenek, amelyek a vásárlók által kért minőséget és működőképességet szolgáltatják, ezzel egy időben lehetővé téve a kívánt profit elérését is. A target-costing biztosítja, hogy a vállalatok profitábilis termékeket vigyenek piacra, nemcsak a magas szintű minőség és funkcionalitás által, hanem a megfelelő árakkal a megcélzott vásárlók számára. Ez a módszer segít megelőzni azon termékek piacra dobását, melyek nem hoznak megfelelő nyereséget a cég számára, de legnagyobb értéke abban áll, hogy a piac kihívásait beviszi a tervezési folyamatba.

Széchenyi és Erdély – recenzió

KEREKES JENŐ

Szerzők: Egyed Ákos, Csetri Elek, Péter György, Somai József, a Romániai Magyar Közgazdász Társaság kiadása, Kolozsvár, 189 old.

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság egy éven belül immár második könyvével jelentkezik. *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából (XIX–XX. század)* címmel, szakkörökben is igen kedvező vélemennyel fogadott tanulmánykötet után, a most megjelent *Széchenyi és Erdély* című tanulmánykötet szervesen illeszkedik az RMKT ama elhatározásába, hogy felvállalja az erdélyi gazdasági gondolkodás múltjának feldolgozását, amely, ismert okok miatt, történetírásunknak az elmúlt időszakban mostohagyermeke volt.

Úgy gondoljuk, hogy e tanulmánykötet is, akárcsak a megelőző, hiánypótlónak tekinthető, hiszen a nagy magyar reformpolitikus, akit „nemcsak Magyarország, hanem az egész ré-

gió, sőt Európa gondjai foglalkoztatták" erdélyi kapcsolatainak, művei erdélyi fogadtatásának, a korabeli erdélyi gazdasági gondolkodásra gyakorolt konkrét hatásának sokoldalú, átfogó, dokumentált feldolgozására, bemutatására, mindmáig nem került sor. A kötetben megjelent tanulmányaikkal a szerzők – történészek (Egyed Ákos, Csetri Elek) és közgazdászok (Péter György, Somai József) – ezt a hiányt igyekeztek pótolni, véleményünk szerint sikerrel.A szerzők négy tanulmányban foglalkoznak Széchenyi István, a nagy gondolkodó és államférfi eszmevilágával, gazdasági nézeteivel, elemzik erdélyi kapcsolatait, eszméinek hatását az erdélyi gazdasági és politikai gondolkodásra.

Valamennyi tanulmány szerzője dolgozatának elkészítésében gazdag dokumentációra támaszkodik, bizonyíték rá a felkutatott és áttanulmányozott, közülük néhány eddig kevésbé ismert dokumentum, amelyek eddig elkerülték a kutatóink figyelmét. Az érintett problémákat a szerzők elmélyülten, nagy szakértelemmel elemzik, s mindent elkövetnek, hogy Széchenyi eszméinek az erdélyi politikai-gazdasági gondolkodásra gyakorolt hatását valósan mutassák be.

Egyed Ákos *Széchenyi István hatása Erdélyben* című tanulmányában kidomborítja, hogy a Debrecenben katonatisztként szolgáló fiatal Széchenyi, a közvéleményben tévesen elterjedt véleménytől eltérően, nem lóvásárlás miatt utazott Erdélybe, hanem a Kárpát-medence eme igen jelentős részének, az erdélyi állapotoknak, az erdélyi magyar gondolkodásnak a megismerése céljából. Ez volt ugyanis életének az az időszaka, amikor a napóleoni háborúkban szerzett nyugateurópai tapasztalatokkal gazdagodva a magyarság helyzete és sorsa mind jobban kezdte érdekelni. Erdélyről készült útinaplójában található feljegyzésekre támaszkodva bemutatja, hogy a fiatal gróf milyen tudatosan igyekezett megismerni Erdély gazdasági-társadalmi helyzetét. Erdélyi útján szerzett tapasztalatok alapján Széchenyi végül is arra a meggyőződésre jutott, hogy Erdély gazdasági, politikai helyzete „lényegileg ugyanolyan, mint Magyarországé, még akkor is, ha az erdélyi társadalmi viszonyok rendezetlenebbek, s gazdasága elmaradottabb".

Széchenyi Erdélyre gyakorolt hatását vizsgálva a szerző kiemeli azokat a konkrét eredményeket, amelyeket az erdélyi magyar reformértelmiség, Széchenyi példáját követve, megvalósított. A reformértelmiség élenjárója Wesselényi Miklós volt, akihez Széchenyit szoros baráti kapcsolatok fűztek. „Széchenyi erre az értelmiségi politikus csoportosulásra gyakorolt nagy hatást tettei, eszméi és politikája révén." Dolgozatában a szerző nyomon követi Széchenyi két első nagy művének – a *Hitel*nek és a *Világ*nak – erdélyi fogadtatását, hangsúlyozva, hogy ezt „nem annyira az újat mondás igényével, hanem az ide vonatkozó ismeretek bővítésének, rendszeresebb számbavételének szándékával" teszi.

A szerző külön foglalkozik Széchenyi Erdélyről kialakult véleményével. Részletesen kitér Széchenyi Erdély-képének gazdagodására az 1821-es utazása után, továbbá azokra az elvárásokra is, amelyek az erdélyiek részéről megfogalmazódtak Széchenyi irányába, s amelyek megvalósításában Széchenyi segítségét kérték. Ezek között első helyen szerepelt a közlekedés modernizálása, az erdélyi vasúthálozat megvalósításának kérdése.

Dolgozata második részében a szerző Erdély és Széchenyi kapcsolatait az 1848-as események tükrében elemzi. Számos dokumentum alapján cáfolja azt a véleményt, miszerint ebben az időben Széchenyit kevésbé érdekelte volna Erdély.

A következő tanulmányt Csetri Elek jegyzi. Dolgozatának címe: *Széchenyi István szabadságfelfogása*. A szerző nyomon követi azt az utat, amelyet Széchenyi ifjúkorától kezdődően végigjárt, amíg – valósággal autodidakta módon – kialakította liberális eszmerendszerét, amelyben „a szabadság társadalmi és nemzeti, kollektív és egyéni jogokat és felemelkedést jelentett Magyarország és népei számára". Foglalkozik Széchenyi neveltetésének körülményeivel, sajátosságaival. Nem hallgatja el, hogy Széchenyi a későbbiek során naplójában „szemrehányással illeti különben tisztelt és szeretett szüleit". Apja ugyanis, jóllehet élete végéig a magyar művelődés lelkes támogatója volt, fiait, köztük Széchenyi Istvánt is, „a fennálló rendszer hűséges hívévé nevelte". Az ifjú Széchenyi gondolkodása ilyen irányban még fokozódott a császárvárosban, valamint a hadsereg szolgálatában töltött idő alatt (lovastiszt volt a császári és királyi hadseregben, futártiszt a francia császár sorsát megpecsételő lipcsei csatában). Neveltetésének hiányosságai között Széchenyi a magyar nyelv elhanyagolása mellett elsősorban az eszmei-politikai felkészítését kifogásolta. A szerző kiemeli, hogy miután Széchenyi ráébredt műveltségének hiányosságaira, „ifjúkori tanulmányainak sokban torz és felületes voltára", nagy lendülettel kezdte tanulmányozni a francia felvilágosodás íróinak műveit, de korának gondolkodóiét is (ide tartoztak a franciák közül Montaigne, Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Madame Stael és az enciklopédisták), valamint számos angol és amerikai állambölcselő műveit is (Adam Müller, Benjamin Franklin).

Csetri Elek külön is elemzi a francia forradalom szerepét Széchenyi szabadságfelfogásának alakulásában. Különbséget tesz Széchenyi ifjúkori és későbbi véleményei között. Széchenyi sem tudta kivonni magát a francia forradalom hatása alól, de a forradalom elriasztó tanulságai alapján egyre erőteljesebben forradalomellenes álláspontra helyezkedik. Dolgozatában a szerző kiemeli, hogy, bár Széchenyi ennek ellenére elismer-

te a francia forradalom történelmi jelentőségét az emberiség s főleg Európa fejlődésében, s elismerte szélesebb társadalmi rétegek felszabadítása és azok anyagi és erkölcsi erejének mozgosításában játszott szerepét, elfogadta a francia forradalom hármas jelszavát, mégis forradalomellenes magatartása egész életén végigkísérte. Ez is magyarázza a Széchenyi és Kossuth között kialakult ellentéteket.

Dolgozatában Csetri Elek elemzi Széchenyinek az abszolutizmust elítélő véleményét, a dél-itáliai forradalom, valamint a görög felkelés melletti kiállását, Ausztria intervenciós politikájának s a törökök kegyetlenségeinek nyílt megbélyegzését.

A szerző külön is foglalkozik a Széchenyi és Wesselényi közötti szoros barátsággal, s kiemeli e barátság szerepét Széchenyi eszmei fejlődésében, ugyanakkor foglalkozik barátságuk sajnálatos kettétörésével, ennek káros következményeivel is.

Gróf Széchenyi István közgazdasági eszméi és hatásuk az erdélyi gazdasági gondolkodásra című tanulmányában Péter György elmélyülten elemzi Széchenyi közgazdasági eszméit, gazdasági gondolkodását, s kitér azokra a gazdasági megvalósításokra is, amelyek Széchenyi személyéhez fűzödnek. Végső következtetésként arra a megállapításra jut, hogy Széchenyi István „nem csupán eredeti reformer és államférfi volt, hanem nemzetközileg elismert tudós, erkölcs- és jogfilozófus, kiváló közgazdász, a magyar nemzetgazdaság megteremtője is".

Dolgozata első fejezetében a reformer Széchenyivel foglalkozik, s a *Hitel* című munkájában foglaltak alapján kiemeli, hogy Széchenyi eredeti reformerként gyökerében próbálta megváltoztatni az elavult feudális rendszert, elutasítva a rendi kiváltságokat konzerváló, érvényben levő jogrendszer foltozgatását. A *Hitel*ben Széchenyi a feudális földtulajdonnak egy magasabbrendű szabad tulajdonnal való felcserélésén alapuló új termelési-társadalmi szisztéma bevezetését szorgalmazta, amely a gazdasági élet fellendülésének alapvető feltételét, a korszerű hitelrendszer kialakulását teszi lehetővé. Ez érvényes volt Erdélyre is, hiszen Erdélyben talán még inkább a hitelviszonyok a személyi kapcsolatokra támaszkodtak, gátolva a gazdasági fejlődést. A *Hitel* körül kialakult széles körű vitában, az eszméinek ellenzői részéről megfogalmazott kritikák ellenére, Széchenyi következesen kitartott elvei mellett. Ezeket az elveket s természetesen személyét is támadó kritikákra két további művében, a *Világ* és a *Stádium* című munkájában válaszolt. E művekben, a korábbiakhoz képest, érthetőbben, rendezettebben és konkrétabban fejtette ki elveit, sőt a *Stádium*ban még határozottabban, tömörebben, célratörőbben fogalmazta meg azokat. Erdélyben gazdasági és politikai reformeszméi nagy megértésre találtak, eszméit a magyar személyiségek mellett a román értelmiségiek is, köztük George Bariţiu, nagyra értékelték.

A *Széchenyi – a magyar nemzetgazdaságtan megteremtõje* című fejezetben Adam Smith, J.Bentham, F.Bacon eszméinek és módszereinek Széchenyire gyakorolt hatását elemezve, Péter György hangsúlyozza, hogy Széchenyi alkotó módon tette magáévá ezek tanításait, s felhasználásukkal végezte el a történelmi és a gazdasági és társadalmi tények konkrét feltárását. Vizsgálódásaiban, jóllehet „az ő korában már a Ricardo-féle deduktív módszer vált divatossá", céljának megfelelően Széchenyi a F.Bacon által kidolgozott tapasztalati indukciót használta.

A tanulmányában kifejtettek alapján Péter György Széchenyit vitathatatlanul a magyar nemzetgazdaság megteremtőjének tekinti, már csak azért is, mert „műveiben és törekvéseiben a közgazdaság-tudományi szempont uralkodik". Ezzel kapcsolatban idézi a kolozsvári Nemzeti Társalkodó értékelését is. Habár első látszatra Széchenyi műveiben nem lehet felfedezni semmilyen közgazdaság-tudományi rendszert, a szerző úgy vélekedik, hogy ha figyelmesen végigolvassuk Széchenyi munkáit, és összehasonlítjuk a kor közgazdasági irodalmával, azokban tudatosan használt számos közgazdasági fogalommal találkozunk. Ezekben sajátos közgazdaság-tudományi fogalomrendszer tükröződik. Az általa használt kategóriákból kitűnik, hogy Széchenyi a gazdasági folyamatokat és jelenségeket kezdetben a Smith és Ricardo által megfogalmazott termelés és fogyasztás egységében értelmezte, a későbbiek során már a Say által kibővített termelés, elosztás, csere és fogyasztás viszonyában. A továbbiakban a szerző részletesen tárgyalja Széchenyi véleményét a munka szerepéről. „A munka a nemzetgazdaság talpköve", jelenti ki a *Hitel*ben, Sayre, Ricardóra, Malthusra, Sismondira támaszkodva. Véleménye szerint azonban nem akármilyen munka tekinthető annak, hanem csak a jól elrendelt munka. A legfőbb termelőerő ugyanis az anyagilag ösztönzött, jól képzett és a társadalmi munkamegosztásban ésszerűen szervezett tevékenység. Péter György hangsúlyozza, hogy a társadalmi munkamegosztás rendszerében Széchenyi a nemzetgazdaság valamennyi ágának a jelentőségét egyformán értékelte.

A továbbiak során a szerző részletesen tárgyalja Széchenyi felfogását a tulajdonról, a tőkefelhalmozásról, az államháztartásról és közteherviselésről, hangsúlyozva felfogásának korszerűségét. Adópolitikájának alapelve „az egyenlő teher és egyenlő jog". A korszerűség jellemzi Széchenyi felfogását a piacot illetően is. A szabad kereskedésnek a híve, elítél minden beavatkozást, elítéli a céheknek az ország gazdasági életére gyakorolt káros hatását, mivel, véleménye szerint, a céhek kizárják a konkurenciát, akadályozzák a szabad versenyt, Széche-

nyi szóhasználatát használva, „a nemzeti versengést". „Rég elismert axióma – mondja Széchenyi –, hogy ami egyeseknek kedvez, s a konkurenciát kizárja, a közösségnek káros". Széchenyi példáját követve, Erdélyben Wesselényi Miklós emelte fel szavát a céhek és a hatósági árszabályozások ellen az iparfejlesztés zárgátjaként nevezve meg a céheket.

Külön figyelmet szentelve Széchenyi értékre és a pénzre vonatkozó felfogásának, tanulmányában Péter György megállapítja, hogy Széchenyi véleményét erős „merkantilista-ellenesség" uralja. E megállapítását Széchenyi ama kijelentésére alapozza, miszerint a „pénznek csak úgy van értéke és becse, ha azért az élet számos javait magunknak meg is szerezhetjük".

Végül Széchenyit, korát meghaladó gondolkodónak tekintve, erre a tudomány és az oktatás meghatározó szerepéről kifejtett gondolatait is bizonyítékként hozza fel. Szavaiból szinte napjaink jelmondatát – „a tudomány hatalom" – olvashatjuk ki, amikor azt mondja:„Műveljük ki magunkat, s tapasztalni fogjuk, hogy (…) az emberi ész, értelem és munka az, amely gazdaggá tehet, s anyagilag erősekké fejleszthet." Széchenyi a tudományról és az oktatásról, azok szerepéről nemcsak beszélt, hanem cselekedett is. Elég, ha e tekintetben a Magyar Tudományos Akadémia létesítésében kifejtett szerepére utalunk.

A kötet záródolgozata *Brassai Sámuel kiállása Széchenyi és eszméi mellett.* Véleményünk szerint a tanulmány szerzőjének, Somai Józsefnek, talán a legjobban sikerült a kötet címéhez *(Széchenyi és Erdély),* a cím által kifejezett tartalomhoz igazodnia. A szerző másik érdeme az, hogy dolgozatában zömében a nagyközönség által, sőt azt is mondhatnánk, hogy a múltat kutatók többsége részéről is, egyáltalán nem vagy kevésbé ismert anyagot sikerült dolgozatában bemutatnia, amelyek Széchenyi Erdélyhez való kötődését igazolják.Bizonyos mértékben helyzete könnyebb volt, mivel a többi szerzőhöz viszonyítva kisebb területet kellett átkutatnia, hiszen gyakorlatilag Erdély polihisztorához, Brassai Sámuelhez kapcsolódó eseményekre kellett korlátozódnia. Az is igaz, hogy dolgozatában – amint már említettük – új, eddig kevésbé ismert vagy Brassait kutatók figyelmét elkerülő dokumentumokhoz sikerült hozzáfernie. Dolgozatában gyakorlatilag Brassainak a közgazdaság-tudományok területén végzett munkásságára támaszkodik, mivel e tevékenysége kapcsolódik elsősorban Széchenyi Istvánhoz. Köztudomású ugyanis, hogy Brassai a Széchenyi műveiben foglaltak hatására karolta fel a közgazdaság-tudományokat.

Tanulmányát a közgazdász Brassai bemutatásával kezdi. Ezt azért tartja szükségesnek, mert úgy véli, hogy „a nagy tudós közgazdász mivoltáról érdemeihez mérten keveset tudunk". A szerző részletekbemenően és dokumentáltan bemutatja Brassainak a gazdasági kérdések iránti megkülönböztetett érdeklődését 1832-től kezdődően, amikor a Nemzeti Társalkodóban, Erdélyben az elsők között, három folytatásos, terjedelmes írásában áll ki Széchenyi *Hitel* és *Világ* című művében megjelenített, a polgárosodást és a magyar gazdaság felemelését célzó gondolatainak védelmében. A szerző úgy vélekedik, hogy Széchenyi megjelent munkái *(Hitel, Világ, Stádium)* hatására kezdte el a fiatal Brassai a gazdasági kérdésekkel való foglalatoskodást, s hangsúlyozza, hogy Széchenyi gazdasági programját Brassainál, Erdély irodalmi életében, „senki megértőbb lélekkel nem fogadta".

Brassai Sámuelt meleg barátság fűzte Széchenyi Istvánhoz és Wesselényi Miklóshoz, kölcsönösen támogatták és védték egymást a kor társadalmi, gazdasági megreformálásáról való gondolkodásban. Tanulmányában a szerző nemcsak tartalmi szempontból emeli ki Brassai Széchenyi melletti kiállását, hanem rámutat az általa használt módszerre is, amelyet a „bírálók bírálatánál" használ, s amelyek használatát Brassai ráadásul a bírálók figyelmébe is ajánlja.

Brassai a továbbiakban is kiáll Széchenyi mellett. A szerző részletesen foglalkozik ezzel. Foglalkozik Brassainak a *Vasárnapi Újság* 1841. szeptember 19-i, november 14-i és 21-i számában, *Széchenyi István Crédo-ja* címmel közölt cikkeivel, melyben ismételten kiáll Széchenyi mellett, s egyben népszerűsíti a *Kelet népe 1841* című munkáját. E cikkekben Brassai három fő kérdéscsoportban mutatja be Széchenyi hitvallását. Ezek a közös teherviselés, az alkotmányosság kiterjesztése mindenkire s a köznevelés és kötelességérzet.

Tanulmányában a szerző foglalkozik Brassai további megnyilakozásaival is, melyekben kiáll Széchenyi mellett, s népszerűsíti eszméit. Foglalkozik a *Kelet Népé*ből közölt, jó érzékkel kiválasztott kivonatokkal. Külön is foglalkozik Brassai 1842-ben megjelent *Bankismeret* című könyvével, melyet Concha Győző *Brassai Sámuel emlékezete* című akadémiai beszámolójában (1899) „1848 előtti közgazdasági irodalmunk egyik legjobb termékének" nevezi.

Dolgozatát a szerző azzal zárja, hogy „Brassai érdeme nem a Széchenyi iránti hódolat (…), hanem az a tény, hogy minden alkalmat és lehetőséget megragad a Széchenyi-eszmék és a hazafias cselekedetek minél szélesebb körű terjesztésében, s azt a tiszta hazafiságot szándékszik sugallni, amely közös volt bennük, és a haza felemelkedésére irányult". A megelőzőek során már említett pozitívumok mellett meg kell még említenünk, hogy a kötet végén megtaláljuk Széchenyi műveinek címjegyzékét, valamint a Széchenyire és műveire vonatkozó szelektív irodalom jegyzékét (264 cím), továbbá a tanulmányok román és angol nyelvű összefoglalóit.

A jövőre nézve úgy gondoljuk, hogy az átfedések elkerülése